

ПРОЕКТИ УРОКІВ

ВСТУП

Урок 1

Тема. Розвиток української мови.

Мета: розширити й поглибити знання дев'ятикласників про процес і результат розвитку української мови в контексті історичного становлення українського суспільства та його культури; формувати вміння визначати функції мови в житті суспільства; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти осмисленню ролі мови як найважливішого, найбагатшого і найміцнішого зв'язку поколінь.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Перебіг уроку

Організаційний момент.

Ознайомлення дев'ятикласників з темою, метою й завданнями уроку.

Розвиток пошукової пізнавальної активності учнів.

Навчальне аудіювання. Уважно послухайте уривок із книжки Алли Коваль «Слово про слово». У якому стилі оформлено текст? Визначте тему й основну думку почутого.

Розмовляючи, ми ніколи не замислюємося над тим, а яке це слово – старе чи молоде, давнє чи недавнє, хіба що якась обставина зверне на це нашу увагу. Та й не дивно: адже переважна більшість найчастіше вживаних слів – це слова, можна сказати, «вічні»: вони настільки давні, що були вже тоді, коли ще не було самих слов'янських мов, однією з яких є українська мова, а була праслов'янська мовна єдність. Такі слова, як *рука, нога, голова, ніс, дім, вікно, стіна, піч, мати, син, отець, брат, сестра* та інші, є в мовах усіх слов'ян із прадавніх часів.

Проте не поспішайте продовжувати цей ряд на власний розсуд, бо такі, наприклад, слова, як *бритва, асфальт*, ви, безсумнівно, віднесете до нових, а насправді це дуже давні слова: на слово *бритва* натрапляємо в давньоруській мові, слово *асфальт* – як будівельний матеріал – згадується в рукописі 1056 року.

Знати вік слова – не просто цікаво, це ще й важливо для всіх, хто хотів би мати високу мовну культуру.

Ось низка слів, які нам усім знайомі, бо використовуємо щодня – у газетах, у радіо- й телепередачах: *ентузіаст, догматик, комітет, опозиція, організація, енергія, фанатизм, катастрофа, екземпляр, індивідуалізм*. А знаєте, звідки вони виписані? З листів і щоденника Тараса Шевченка! Складно повірити, правда?

Подивіться, як близько сходяться поняття *культура мови* і *загальна культура*: людина, яка знає вік слова, знає історію його значень, походження, знає, які історичні, культурні чи побутові причини викликали його появу, а значить знає, як ним найкраще користуватися (А. Коваль).

➤ Стисло перекажіть текст.

➤ Висловіть власні міркування щодо твердження *Знати вік слова – не просто цікаво, це ще й важливо для всіх, хто хотів би мати високу мовну культуру*.

Вибіркова робота на основі тексту. Виразно прочитайте текст. Доберіть заголовок. Визначте речення, у якому міститься основна думка тексту.

Слово «мова» в мовленні сучасних людей (усному, писемному, друкованому) має широкий спектр значень. Воно охоплює людську мову, мову Творця, ангельську мову, природну мову, штучну мову, мову тварин, мову рослин, мову природи, мову мистецтва (наприклад, танцю, живопису, скульптури тощо), мову жестів, мову науки, або метамову (наприклад, філософії, фізики, хімії, лінгвістики). Часто можна почути про мову очей, мову рук, мову парфумів, мову закоханих, мову квітів, мову образів, мову символів тощо. У цих випадках слово «мова» вживають у переносному (метафоричному) значенні. Первісним і основним його змістом є природна людська мова – засіб щоденного спілкування людей (Ф. Бацевич).

➤ Випишіть із тексту словосполучення зі словом *мова*. Дослідіть, яку функцію воно виконує – головного чи залежного слова.

➤ Складіть двоє-трьох словосполучень зі словом *мова*. Пригадайте, які сполучки слів не є словосполученнями. Наведіть приклади з тексту.

Виконання завдань творчого характеру.

Творча робота на основі тексту. На основі тексту підготуйте розповідь про винайдення письма та види його. Заповніть таблицю.

Ієрогліфічне письмо	Буквене (алфавітне) письмо

Величезним винаходом в історії людства був винахід письма десь на межі четвертого і третього тисячоліття до н. е. Це було в Африці й на Близькому Сході й дещо пізніше також в Індії та Китаї.

Писемні знаки поступово утворилися з малюнків, зі схематичних зображень предметів довкілля. Спочатку це було так зване ієрогліфічне письмо (Єгипет, Месопотамія), з нього розвинулося буквене письмо (Фінікія, Греція). Зараз більшість народів для своїх мов використовує буквене письмо.

Різні типи писемних знаків розвивалися в напрямі від знаків, які виражали ідеї (поняття), до знаків, що передавали слова певної мови, потім

поєднання звуків (склади певної мови) і, нарешті, окремі звуки певної мови, це вже були букви (буквене, або абеткове письмо). Від греків буквене письмо перейшло в Італію до етрусків і римлян. Це найбільш поширене тепер латинське письмо з деякими його видозмінами. Слов'янські азбуки – кирилиця і глаголиця – сформувалися на основі грецького письма.

Ієрогліфічне письмо з перевагою знаків, що виражають ідеї, використовують зараз тільки для китайської та японської мов. Цей різновид письма є зручним для названих мов, і воно не витісняється буквеним письмом (А. Білецький).

➤ Які функції виконує мова в житті суспільства?

Це цікаво знати! Відомий поліглот і мовознавець італієць Альфредо Тромбетті (1866–1922) висловив теорію єдності походження всіх мов, які, на думку вченого, поширилися по всьому світові з Індії.

Дослідження-відновлення на основі тексту. Виразно прочитайте текст. Доберіть заголовок. Визначте речення, у якому міститься основна думка тексту.

Свою історію має й українська графіка (як і білоруська, болгарська, македонська, російська, сербська). Вона бере свій початок від старослов'янського письма. У нинішній українській абетці є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці – це *г*, яка відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст., та *ї*, що перебрала на себе функції позначення сполуки *й+і*. Слід іще згадати про специфікацію в українському правописі літер *е*, *є*. Решта літер – це *ті*, що *іх*, на думку Івана Огієнка, знали вже в давньокиївський період, принаймні з VII ст. н. е. Щоправда, у старослов'янській абетці були й такі літери, які не відповідали жодним українським звукам, а тому вживалися непослідовно, а потім і зовсім зникли.

Отже, український правопис формується від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок XX ст. Зауважмо й те, що від 1708 р. змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено спрощеним кириличним письмом.

З розвитком нової української літературної мови – від часу видання «Енеїди» І. Котляревського – виникла потреба у зміні традиційного письма. Літератори, які творили живою українською мовою, мусили шукати засобів передавати справжнє звучання слів, а не йти за давнім традиційним відтворенням їх. Пошук цей був великою мірою стихійним, а тому від 1798 до 1905 р. налічується близько 50 різних правописних систем (*За «Українським правописом»*).

➤ На основі опрацьованого тексту завершіть твердження.

– Український правопис бере свій початок

– Остаточне становлення українського правопису припадає

– У нинішній українській абетці є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці,

– В інших кириличних правописах немає характерної для українського правопису літери

– Від 1798 до 1905 р. налічується ... різних правописних систем.

♦ Назвіть, з яких підсистем, окрім графіки, складається правопис кожної мови.

Методичний коментар. Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: **графіки** (літер, якими позначають найтиповіші звуки та звукосполучення), **орфографії** (способів поєднання звуків і звукосполучень, що забезпечує однотипність написання слів) і **пунктуації** (розділових знаків, за допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту).

Підсумок уроку.

♦ Прочитайте ще раз епіграф до уроку. Доповніть свій коментар на основі опрацьованого матеріалу.

🏠 **1.** Дайте визначення понять *літературна мова, національна мова, рідна мова, державна мова*. **2.** Які теорії походження мов (зокрема української) вам відомі? З яких джерел ви одержали цю інформацію?

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО У 8 КЛАСІ

Урок 2

Тема. Граматична основа речення.

Мета: повторити найважливіші теоретичні відомості з синтаксису і пунктуації, зокрема про просте неускладнене речення, розділові знаки в ньому; актуалізувати опорні знання дев'ятикласників про головні і другорядні члени речення; удосконалювати пунктуаційні вміння ставити тире між підметом і присудком, на місці пропущеного члена в неповних реченнях; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти осмисленню ролі українців у збереженні духовної й моральної пам'яті наших пращурів.

Тип уроку: урок повторення.

Перебіг уроку

Організаційний момент.

Ознайомлення учнів з темою, метою й завданнями уроку.

Виконання дослідницьких завдань на основі повторення вивченого.